

УДК 94 (477.8):912.43 “XVII–XVIII”
ББК 63.3(4 Укр)+63.2

Андрій Королько
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ПОКУТТЯ НА КАРТАХ ЄВРОПИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII–XVIII ст.

Покуття було відоме в період нового часу. Підтвердження цьому є його розміщення на картах Європи XVII–XVIII ст. У статті проводиться аналіз добірки іноземних карт зазначеного періоду, де розташоване Покуття, яке відіграло важливе військово-стратегічне значення як прикордонний регіон Речі Посполитої (Польщі).

Ключові слова: карта, картографія, картознавство, Покуття.

Покуття – це мальовничий куток Прикарпаття, яке, поряд з Гуцульщиною, Бойківщиною, Опіллям, є частинкою багатого своєю матеріальною і духовною культурою рідного краю. Його територія охоплює той етнокультурний простір, де відбувалися кристалізація і становлення індоєвропейських, праслов'янських, слов'янських етнокультурних утворень, що згодом, набувши територіального та етнополітичного значення, трансформувались у назву “український народ”.

Від найдавніших часів погляд на територію України знаходив своє відображення в існуванні різних субетнотопонімів і субетнонімів. Покуття належить до найдавніших етнографічних топонімів поряд з Волиню (X ст.), Україною (1187 р.), Поліссям (1275 р.), Сівером, Поділлям (1362, 1396. 1430–1432 рр.)¹.

До XIV ст. назва “Покуття” не зустрічається в жодних літописах, хроніках та інших тогочасних актах. Лише після утворення молдавсько-польського пограниччя і початку міжсусідських конфліктів у кінці XIV–XV ст. появляється спершу в молдавських грамотах, а потім у польських хроніках назва “Покуття”. Не виключено, що від цього спірного кута (території від рік Дністер, Прут і Черемош по тогочасному кордону Молдавії та Угорського королівства) й увійшла ця назва в історію.

У перший раз назва “Покуття” зафіксована в чолобитній грамоті молдавських бояр і господаря Стефана 1395 р.: “...а і также слюбует о коломыєю і о снатиных и о покутеє оть наш г(с)дрь, стефань, не имаєть ми одно слова речи”. 1411 р. польський король Ягелло стверджує грамотою, що за борг, позичений ним ще 1388 р. у молдавського воеводи Петра, “имають они тако долго держа(т)... покутскую землю... докола мы ... заплатилимы имь, тыхъ одну тысячу рублевъ”. На початку XV ст. назва “Покуття” зустрічається ще кілька разів у молдавських грамотах, зокрема в 1411 р. (“... имаємь ему дати наш город Снятин и Коломыю и покутскую землю”), 1433 р. (“а покутская земля как издавна слушала о своєю границею из века наша так тягнетъ”), 1455 р. (“... а також коли бы вышдо (л) андрен Трушкович или боу (д) каким шикдник покутски до нашен земли...”). Зустрічається назва і в хроніці Я.Длугоша (1415–1480 рр.)². Пізніше назва “Покуття” і її жителі – “покутяни” згадуються в польських хроніках Я.Длугоша, М.Кромера (Русі Покутянів), М.Бельського (Покутя), М.Стриковського (Покутська Русь) у зв'язку з виступом Мухи³.

У статті маємо на меті за допомогою збереженого іноземного картографічного матеріалу другої половини XVII–XVIII ст. дослідити місце розташування Покуття на картах Європи. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: охарактеризувати мапи іноземних картографів, звернути увагу на топографічні й гідрографічні особливості укладання карт, простежити появу міст і містечок краю досліджуваного періоду. Вивчення картографічного матеріалу проводилося шляхом системного аналізу, що передбачав визначення структурних елементів цілого, установаження різноманітних

зв'язків між ними, їхнього зіставлення і наступного зведення отриманих даних в єдину теоретичну картину.

Україна, як й історико-географічний район Покуття, на стародавніх картах Європи та світу була в полі зору досліджень українських і російських істориків ще в XIX – на початку XX ст. Зокрема, український картограф В.Кордт видав серію “Матеріалов по истории русской картографии”. Але найбільш цінна його книга з історії картографії України, надрукована вже в міжвоєнний період⁴.

Історичне картознавство України набуває особливого розвитку в наш час. З'явилася низка картографічних досліджень М.Вавричин, Я.Дашкевича, Н.Падюки, Р.Сосси, які ввели в науковий обіг ряд нових карт, що раніше публікувалися в Європі⁵. У 2000 р. спільними зусиллями Національної академії наук України, Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського, Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка була проведена міжнародна наукова конференція “Картографія та історія України”, присвячена 400-річчю від народження Гійома Левассера де Боплана⁶. Досліджують карти України пізнього середньовіччя і нового часу польські й російські вчені С.Александрович, К.Бучек, Є.Голуб-Янковська, К.Козік, Б.Красовський, П.Мойський, Т.Пачко, А.Багров та інші, які надрукували атласи, каталоги карт (знаходяться в бібліотеках й архівах Республіки Польща) і підручники з картознавства⁷.

Більшість карт, де зображене мальовниче Покуття, знаходиться у Львівській національній науковій бібліотеці ім. Василя Стефаніка НАН України. Тут міститься колекція карт і атласів, що налічує понад 20 000 примірників. Основою картографічної колекції бібліотеки послужили картографічні твори із зібрань бібліотек Наукового товариства ім. Тараса Шевченка, “Оссолінеума” (до фондів цієї наукової установи ввійшли колекції родини князів Любомирських та бібліотека Павліковських), Народного дому. Найціннішу частину колекції становлять картографічні стародруки XVI–XVII ст.⁸.

Картографічна збірка відділу стародруків, рукописних та рідкісних книг ім. Ф.Максименка наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка налічує понад 1 500 карт і атласів. Фонди її формувалися завдяки тому, що в часи Австро-Угорської монархії та довоєнної Польщі до бібліотеки надходили обов'язкові бібліотечні примірники. Крім того, бібліотека здійснювала закупівлю картографічних творів у львівських книготорговців; долучилися до цієї справи й приватні колекціонери, що поповнювали зібрання карт подарунками⁹.

Наукове зацікавлення вивчення Покуття як історико-географічного району сягає пізнього середньовіччя. У другій половині XV ст. в Європі започатковується і набуває розвитку книгодрукування (у тому числі й картодрукування). З'являються численні нові карти – *tabula moderna* (сучасні карти), авторами яких були знані картографи світу Г.Меркатор, С.Мюнстер, Й.Гондій, В.Блау, В.Гродецький, Г. де Йоде, Т.Маковський, І.Масса, С.Герберштейн та ін.¹⁰.

У розвитку картографування в нові часи особливе місце займає період від середини XVII ст. до другої половини XVIII ст. Посилилися вимоги до створення точних і докладних карт. У порівнянні з попереднім періодом спостерігаємо відчутний поступ у розвитку картографування. Серед авторів картографічних творів здебільшого голландські (В.Я.Блау, Й.Блау, Ф. де Віг, В.Гондій, Я.Янсон), французькі (Г.Боплан, П.Дюваль,

⁴ “Оссолінеум” (Львівський інститут Оссолінських) заснований у 1817 р. польським літературознавцем, істориком і громадським діячем Юзефом Оссолінським. У бібліотечі й музеї концентрувалися книги, переважно з питань філософії, історії, літератури, географії, права, а також колекції археологічних пам'яток, монет, зброї, картин, гравюри, скульптури. Інститут справляв певний вплив на поширення освіти, науки й культури не тільки в Галичині, а й на Буковині та Закарпатті.

А.Ю.Жейо, Г.Сансон, Н.Сансон I. Н. де Фер) і німецькі (Й.Б.Гоманн, М.Зойтер, Т.К.Лоттер, Т.Майер та ін.), зрідка – італійські (Дж. А. Ріцці-Дзанноні, Дж. де Россі) картографи й видавці.

Початок цього періоду в історії картографування території України пов'язаний з виданням карт французького військового інженера, картографа Гійома Левассера де Боплана. Він зробив найбільший внесок у розвиток картографування України XVII ст. Здійснюючи власне інструментальне знімання, створив карти на високому рівні. Г.Боплан ліквідував спотворення в зображенні України на тогочасних картах: зменшив розтягнення території з півночі на південь, збільшив відстань із заходу на схід¹¹.

З низки карт історико-географічних регіонів України вирізняється мапа Покуття. Автор визначає її частиною українських земель *Ukraine pars, quas Pokutia vulgo dicitur* (частина України, що її по-народному називають Покуттям). Карта охоплює територію від Завалова на півночі до р. Білий Черемош на півдні, від Карпат на заході до Чернівців на сході.

На карті позначені контури краю, розміщеного в басейні правих приток Дністра. На заході його межа проходить уздовж гір Горгани в Українських Карпатах і межує з Трансільванією, потім тягнеться на північ через Калуш і Войнилів, далі руслом Дністра на схід, де межує з Нижньою Молдавією, або Валахією. На південному сході межа проходить Чорним Черемошем.

Умовними знаками на карті позначені об'єкти гідрографії, населені пункти, шляхи сполучення. Художніми малюнками зображені гори та лісові масиви в Прикарпатті й у басейні правих приток Дністра, на Буковині, в окремих місцях на лівому березі Дністра. Населені пункти на карті переважно згруповані вздовж річок. Особливо детально показано мережу населених пунктів вздовж Дністра й Пруту. З карти видно, що гірські райони є малозаселеними. Усього на карту Покуття нанесено 453 населені пункти. Як укріплені міста зображені Коломия, Снятин, Галич, Тлумач, Заболотів (тепер – селище Снятинського району Івано-Франківської області), Добротів (нині – село Надвірнянського району Івано-Франківської області), Єзупіль, Лисець (тепер обидва селища Тисменицького району Івано-Франківської області), Калуш, Войнилів (нині – селище Калуського району Івано-Франківської області)¹².

Детально зафіксовані населені пункти Покуття на іншій карті Г.Боплана “Чорна Русь з поділом на її воєводства” (Париж, 1665 р.), де включено близько сімдесяти міст і містечок історико-географічного району, більша частина яких мають позначення замків. З великими похибками нанесено населені пункти в Карпатах¹³.

Після Г.Боплана приблизне визначення меж Покуття подав у 1672 р. Ульріх фон Вердум – секретар французького таємного дипломата абата Польміє, який побував тут і зробив опис його містечок і сіл. Зокрема, він відзначив, що “положене воно (Покуття. – *Авт.*) поміж Дністром і угорськими й семигородськими горами”. На заході до Покуття Вердум відносить містечко Єзупіль (селище Галицького району). Навіть містечко Козова, що на Поділлі (Тернопільщина), він теж вважає покутським¹⁴.

На жаль, у наступних голландських, французьких, німецьких та італійських картах не завжди точно окреслені межі Покуття. Приміром, на карті французького картографа П'єра Дюваля “Нова й докладна карта Польщі й залежних держав” (Париж, 1666 р.) Покуття визначено помилково – північно-західніше, там, де знаходяться Стрий, Калуш, Моршин, Жидачів. Щоправда, указані такі покутські міста, як Коломия, Снятин, Галич, Єзупіль¹⁵. Подібні помилки в окресленні кордонів спостерігаємо на іншій карті П'єра Дюваля і Ніколя Сансона I “Північні королівства або зображення земель Польської Корони...” (Париж, 1667 р.). Назву Покуття нанесено західніше від

покутських міст Коломиї і Снятина, на прикордонні з Трансільванією і віддалено від Молдавії та Поділля. Щоправда, обидва населені пункти помічені на р. Прут. Серед інших прикарпатських міст чітко окреслений Галич¹⁶.

Користувалася великою популярністю, завдяки чіткому графічному зображенню та ошатному оформленню, мапа французьких картографів Гійома Сансона й Алексіса Юбера Жейо "Польські землі з поділом на воєводства" (Париж, 1672 р.)¹⁷. Покуття як південна частина Червоної Русі розташоване на доволі великій території, охоплює фактично все Прикарпаття. Серед покутських міст зафіксовані: Снятин, Заболотів, Коломия, Тисмениця, Тлумач, Добротів. Також у кордонах Покуття зображені такі прикарпатські міста й містечка: Галич, Єзупіль, Лисець, Микуличин (тепер село належить Яремчанській міськраді Івано-Франківської області), Богородчани, Скит (Скит Манявський, тепер – с. Манява Богородчанського району Івано-Франківської області), Войнилів, Рогатин. Усі міста позначені фортечними мурами¹⁸. На іншій карті цих авторів ("Королівство Угорщини і країн, які входили до нього, а тепер складають північну частину Туреччини у Європі", Париж, 1685 р.) топографічно Покуття не окреслене. Його територія входить у склад Червоної Русі (помилково названо Чорною Руссю (Russie Noire)), проте вказані населені пункти: Коломия, Снятин, Заболотів, Тлумач, Тисмениця, Добротів. Серед міст і містечок Прикарпаття позначені Галич, Войнилів, Лисець, Богородчани, Скит (Скит Манявський), Косів, Микуличин. Художнім малюнком відображено у формі гірського пасма Чорногірський хребет, що межує з Трансільванією, як прикордонний форпост з Молдавією зображено Снятин. Назви рік Дністер, Прут і Черемош не вказані¹⁹.

На карті французького картографа Ніколя Сансона I й італійського видавця Джованні Джакомо де Россі "Коронних польських земель з поділом на головні землі й воєводства ..." (Рим, 1678 р.)²⁰ Покуття позначене південно-східніше у кордонах Львівського воєводства між Галичем, Калушем і Косовом. Серед покутських міст зображені Коломия, Снятин, Заболотів, Тисмениця, Тлумач, Єзупіль, Лисець, Добротів, а також Косів, Галич, Скит (Скит Манявський), Войнилів, Калуш, Рогатин. Цікаво, що на карті Покуття межує не тільки з Поділлям, Молдавією і Трансільванією, але й з Австрією²¹. Подібною за оформленням є мапа картографа Ніколя Сансона I "Коронних польських земель, що включають Королівство Польщі, князівства й провінції Пруссії, Куявії, Мазовії, Чорної Русі тощо, Князівства Литовського, Волині, Поділля тощо, України тощо" (Париж, 1679 р.)²². Топографічно окреслене Покуття охоплює також південно-східну частину сучасної Львівщини. Серед покутських міст позначено Снятин, Заболотів, Коломию, Тлумач, Тисменицю, а також Косів, Добротів, Єзупіль, Лисець, Галич, Скит (Скит Манявський), Рогатин, Войнилів, Калуш. Серед міст Львівщини, які входять до території Покуття, позначені Стрий і Жидачів. Покуття межує з українськими провінціями Поділлям, Червоною Руссю (Львівське воєводство), а також Молдавією, Трансільванією та Угорщиною²³.

Хоч карта "Червона Русь, Поділля, Волинь і Україна" (Нюрнберг, 1687 р.) гравера Якоба Сандрарта є доволі схематичною, але об'єкти чітко зображені. Покуття окреслене на великій території і тягнеться в північно-західному напрямку до Стрия. На мапі зафіксовані такі міста Покуття, як Снятин, Калуш, Долина, Войнилів, Галич, Косів, річки Дністер, Прут, їх притоки Бистриця, Чечва, Черемош. Південно-західніше художнім малюнком обрамлені гори Карпати. Цікаво, що Якоб Сандрарт, учень Вільгельма Гондія, навчаючись у Гданську, правдоподібно, зустрівся з Г.Бопланом²⁴.

Деталізованою є "Нова карта Речі Посполитої і загальний огляд Польщі, що включає Велику й Малу Польщі, Велике князівство Литовське, Пруське князівство,

Курляндію, Русь, Україну, Мазовію, Волинь і Поділля” (Амстердам, 1690 р.) нідерландського картографа Фредеріка де Віта. Покуття позначене на півдні Червоної Русі й фактично займає територію всього Прикарпаття і південно-східної Львівщини (нараховуємо близько сорока населених пунктів), межує з Поділлям на північному сході, Волощиною на південному сході й Трансільванією на півдні²⁵.

Ошатно оформлена мапа польських коронних земель Алексіса Юбера Жейо (Амстердам, 1696 р.)²⁶. На півдні Червоної Русі лежить Покуття, до складу якого увійшли такі міста й містечка: Снятин, Коломия, Заболотів, Добротів, Тлумач, Тисмениця, Богородчани, Косів, Микуличин, Пістинь, Скит (Скит Манявський), Єзупіль, Галич. Слід відмітити, що Покуття межує не тільки з Поділлям, Молдавією, Трансільванією, але й на заході з Угорщиною²⁷. Подібною за оформленням є карта “Коронних польських земель з поділом на воєводства” (Амстердам, 1711 р.) цього автора, а також Г.Сансона, П.Мортъє, Г.Деліля²⁸. Узявши за основу мапи попередніх десятиліть, упорядковані Старовольським, Г.Бопланом. Гарткнохом, картографи вміло показали розташування Покуття, позначивши вищезазначені міста краю. Карта є яскравим прикладом компіляції, яку застосовували у XVIII ст. при виданні карт²⁹.

При окресленні території Покуття знаходимо неточності в карті “Королівства Угорщини і країн, об’єднаних під його короною...” (Амстердам, 1696 р.) картографів Гійома Сансона й Алексіса Юбера Жейо³⁰. Зокрема, чомусь місто Коломия увійшло до складу Молдавії, а кордони останньої тягнуться аж до Тисмениці. Розмірковуючи, слід визнати, що південна частина Покуття помилково включена до Молдавського господарства. Серед прикарпатських міст локалізовано Тисменицю, Галич, Єзупіль, Богородчани. Натомість не знайшлося місця Снятину, Косову, Скиту (Скиту Манявському) та іншим населеним пунктам, які в попередніх мапах картографів постійно позначались³¹.

Оригінальністю відзначається впорядкування мапи “Географічний опис провінцій королівства Польського” (Аугсбург, 1700 р.) німецького картографа Йоганна Штрідбека³². Карта складається з 32 секцій, які утворюють велику карту у дволінійній рамці з указаними градусами та літерними (a–d) і цифровими (1–3) позначеннями квадратів, утворених картографічною сіткою. В одній із секцій окреслене Покуття на південному сході Львівського воєводства, уздовж русла Дністра, між Галичем і Снятином. Серед інших міст показані Коломия, Заболотів, Тисмениця, Тлумач, Косів, Добротів, Микуличин, Скит (Скит Манявський), Богородчани, Войнилів. Художніми малюнками південно-західніше зображено гірські масиви Карпат; назв річок Дністер, Прут, Черемош, які обрамлюють Покуття, не вказано³³.

На “Новій карті всього Польського королівства, до якого входять князівства й землі Пруссії, Куявії, Мазовії, Чорної Русі тощо, Князівства Литовського, України тощо з Волинню й Поділля з їхніми воєводствами й межами” (Амстердам, 1700 р.) Ніколя Сансона I і Ніколаса Вішера II знайшлося місце й Покуттю, до складу якого увійшли майже всі тогочасні прикарпатські міста й містечка: Коломия, Снятин, Заболотів, Добротів, Тисмениця, Тлумач, Галич, Єзупіль, Скит (Скит Манявський), а також Рогатин, який позначений за межами історико-географічного району. Зображена густа мережа приток річок Дністер і Прут³⁴.

“Нова докладна карта Польського королівства, Великого князівства Литовського...” (Нюрнберг, 1712 р.) німецького картографа Йоганна Баптиста Гоманна при локалізації Покуття вирізняється двома особливостями: чи не вперше Покуття з північного сходу межує з Галицькою землею (Terra Halicenfise) (прикордонним містом до Галицької землі подано Єзупіль) (?); вказано місце розташування Чорногори. Традиційно подані вищезазначені покутські міста. Територія історико-географічного району в бік північного

заходу розтягнута аж до Стрия³⁵. Подібною є інша його “Докладна нова карта Королівства Польщі, Великого князівства Литовського, Русі, Пруссії, Мазовії, Самогії, Київщини, Волині, Поділля, Підляшшя, Ливонії, Смоленщини, Сіверщини й Чернігівщини...” (Нюрнберг, 1714 р.), де вказано близько двадцяти населених пунктів Покуття³⁶.

Дві інші мапи Й.Б.Гоманна – “Нова карта усього Польського королівства, Великого князівства Литовського...” (Нюрнберг, 1712 р.) та “Україна або Козацька земля з прилеглими провінціями Валахії, Молдавії і Малої Татарії...” (Нюрнберг, 1712 р.) – є спрощеними при окресленні Покуття. На першій карті з прикарпатських міст і містечок показані лише Снятин, Коломия, Долина, Галич, Войнилів і Косів, що, правда, позначена густа мережа приток річки Дністер. На другій мапі Покуття чомусь розташоване північніше й головними містами його є Калуш, Стрий і Журавно, хоча вказані й Снятин, Коломия, Тлумач, Добротів, Косів, а також Більшівці (тепер – селище Галицького району)³⁷.

Помилково визначена територія Покуття на “Новій карті Речі Посполитої і загального стану Польщі...” нідерландських картографів родини Оттенсів (Амстердам, 1726 р.)³⁸. Історико-географічний район набуває небачених розмірів; до нього, окрім населених пунктів сучасного Прикарпаття, були включені міста Львівщини (Стрий, Самбір, Дрогобич) і навіть Закарпаття (Ясіня). Але слід визнати, що карта деталізована позначенням покутських міст і містечок, яких нараховуємо близько сорока, у тому числі й Скит Манявський³⁹.

На “Новій докладній карті Польського королівства й Великого князівства Литовського...” (Аугсбург, 1731 р.) німецького картографа Матеуса Зойтера західні українські землі названі Руссю⁴⁰. На півдні Русі без позначення межі підписано Покуття, до складу якого включені Снятин, Заболотів, Тлумач, Косів, Космач, Добротів, Скит (Скит Манявський), Небилів (тепер – село Рожнятівського району), Галич, Єзупіль, а також гора Черногора. Цікаво, що на карті не знайшлося місця Коломії, однак вбачаємо похибку в упорядкуванні мапи, оскільки на місці знаного міста підписано Тлумач. Указані назви річок Дністер, Прут, Черемош, Стрий, що обрамлюють історико-географічний район⁴¹. На іншій карті “Найобширнішого Українського королівства з Київським і Брацлавським воєводствами та прилеглими провінціями...”⁴² автор, використовуючи праці Г.Боплана, Я.Янсона та Й.Б.Гоманна, подав надзвичайно багато населених пунктів Покуття (близько п'ятдесяти), однак більша частина їх знаходиться на території сучасної Тернопільської області⁴³.

Французький картограф Ніколя де Фер на карті “Коронних польських земель, що включають Велику й Малу Польщу, Велике князівство Литовське, Пруссію, Курляндію з поділом на землі і воєводства” (Париж, 1736 р.)⁴⁴ хоч і не позначив Покуття, але включив його землі до Руського воєводства. На мапі були зображені такі прикарпатські міста й містечка: Снятин, Добротів, Тисмениця, Галич, Єзупіль, Мартинів (нині – с. Старий Мартинів Галицького району), Рогатин, Войнилів, Косів, Ясенів (тепер – с. Верхній Ясенів Верховинського району), Небилів. Гідрографічна мережа краю представлена головними ріками Дністер і Прут та їхніми притоками, зокрема, підписано р. Бистриця⁴⁵. На іншій “Карті сучасного стану стосунків турків, татарів, угорців, поляків, шведів та московитів ...” (Париж, 1737 р.) Н. де Фер спрощено підійшов до окреслення досліджуваної нами території. Автором Покуття не позначене, проте вказані лише чотири прикарпатські міста (Коломия, Снятин, Галич і Мартинів), які увійшли до складу Червоної Русі. Наголосимо також, що назва Червона Русь охоплює територію Руського воєводства та Верхньої Волині аж до кордонів із Чернігівщиною⁴⁶. Попри те, що карти Н. де Фера не були докладними, усе ж користувалися великою популярністю завдяки ошатному художньому оформленню.

Графічною чіткістю відзначається “Нова карта Королівства Польщі з поділом на воєводства...” (Амстердам, 1740 р.) Ісаака Тріона⁴⁷, де представлено Покуття та його міста Коломия, Снятин, Заболотів, Добротів, Косів, Єзупіль, Галич, Войнилів. Скит (Скит Манявський). Зображені фортечні мури, мабуть, королівських замків, Снятина й Галича⁴⁸.

Однією особливістю відзначається “Географічна карта Польського королівства...” (Амстердам, 1750 р.) Тобіаса Майєра – підписані гори Карпати простягаються аж до Єзуполя і Галича⁴⁹. Традиційно вказані головні покутські міста (близько десяти міст), розгалужено позначені пригоки рік Дністер і Прут. Карта Т.Майєра набула великої популярності в другій половині XVIII ст. На її основі створювалися численні перепрацювання, зокрема, карти Жана Франсуа Домона, Вінченцо Пагані, Йозефа Антона Лідла, Маттеуса Альбрехта Лоттера, Рігобера Бонна та ін.⁵⁰

На карті “Польського королівства, поділеного на князівства, краї та воєводства” (Париж, 1752 р.) французького картографа Жіля Робера де Вогонді⁵¹ Покуття виокремлено кордонами від Червоної Русі, зображено як гірська місцевість. Відзначимо, що історико-географічний район територіально великий і охоплює західну частину сучасної Тернопільської області, подано близько сорока населених пунктів⁵².

Відзначається яскравою колористикою вигравіювана “Географічна карта Королівства Польщі й Великого князівства Литовського...” (Аугсбург, 1759 р.) німецького картографа Тобіаса Конрада Лоттера, яка вважається компіляцією з праць попередників та тогочасних граверів⁵³. Південна частина Руського воєводства названа Покуттям. Тут кількома хребтами зображені Карпати, уздовж них позначено кордон Польщі з Трансільванією та Угорщиною. Традиційно позначені Коломия, Снятин, Добротів, Косів, найпівденнішим пунктом історико-географічного району вказаний Ясенів, найпівнічніші – Галич і Єзупіль. Показано назву річки Лімниця, яка є притокою Дністра⁵⁴.

Надзвичайно схематичною є мапа “Країн Польщі і Литви з Королівством Пруссії та Курляндським князівством, поділених на воєводства та церковні провінції” (Париж, 1766 р.) Луї Бріона де ля Тура. Покуття є складовою Руського воєводства, на якому вказані три міста: Коломия, Снятин і Галич. На півдні зображено кількома пасмами гори Карпати, уздовж яких показано кордон Польщі з Угорщиною і Молдавією. Річки Дністер і Прут позначені без приток⁵⁵.

На “Детальній карті частини Російської імперії та Південної Польщі, що включає Україну, Поділля, Волинь, Русь, Малу Польщу, Мазовію та частину Литви...” (Франкфурт-на-Майні, 1769 р.) граверів, братів німецького походження Йоганна Готтліба і Георга Зігмунда Фаціусів Покуття є південною землею Львівського воєводства. Окрім Снятина, Добротова, Тлумача, Галича, Калуша, Єзуполя, подані назви рідше вживаних населених пунктів для історико-географічного району у XVIII ст.: Надвірна, Маркова (тепер – село Богородчанського району Івано-Франківської області, сусіднє до с. Манява; автор при позначці цього населеного пункту, мабуть, мав на увазі Скит Манявський або Солотвин (багатий на соляні поклади), які знаходяться поблизу локалізованого автором містечка. – А.К.), Дукла (?). Як центри староств позначені Галич і Снятин⁵⁶.

Серед нових населених пунктів Покуття на малі “Театру восниих дій між росіянами, турками та поляками” (Париж, 1769 р.) Жоржа Луї Ле Ружа помічаємо Ясень (тепер – село Рожнятівського району Івано-Франківської області), Виноград (нині – село Коломийського району Івано-Франківської області, яке знаходиться поблизу селища Отинія), на північному сході на кордоні з Подільським воєводством Червоного род. Традиційно позначені Коломия, Снятин, Заболотів, Добротів, Скит (Скит Манявський), Тлумач, Галич, Єзупіль. Зображена густа сітка приток річок Дністер і Прут⁵⁷.

“Карта Королівства Польща та його кордонів...” (Париж, 1770 р.) французького географа Рігобера Бонна вигідно вирізняється з-поміж інших, оскільки має дволінійну рамку з указаними градусами та сторонами світу, також нанесено картографічну сітку, чотири шкали лінійного масштабу⁵⁸. Хоч і не подано підпис Покуття, але його землі входять до складу Руського воєводства Червоної Русі, що є частиною Малої Польщі. Серед нових населених пунктів Івано-Франківщини, які на попередніх картах не зустрічалися, показані Рожнятів, Бурштин (тепер – місто у Галицькому районі Івано-Франківської області), Бовшів (нині – село Галицького району), Маріямпіль (тепер – с. Маринопіль Галицького району; автор, мабуть, при позначці цього населеного пункту помилково вказав місце розташування Єзуполя, яке знаходиться поблизу. – *А.К.*), Делятин, Яблунів (тепер – селище Косівського району Івано-Франківської області), Пістинь, Космач (нині – села Косівського району), Жаб’є (тепер – селище Верховина Івано-Франківської області), а також традиційно поміщені Коломия, Снятин, Заболотів, Галич, Надвірна, Богородчани, Микуличин⁵⁹.

“Нова генеральна карта всієї Польщі та Великого Литовського князівства з прилеглими краями” (Варшава, 1770 р.) – одна з небагатьох картографічних праць італійського гравера Бартоломео Фоліно, яка неохайно оформлена, назви деяких населених пунктів важко прочитати⁶⁰. Єдиною важливою деталлю карти є зображення на ній численних шляхів сполучення. Покуття і його межі на мапі не показані, територія включена до складу Руського (Львівського) воєводства, нараховуємо близько сорока населених пунктів сучасної Івано-Франківщини. Теж недостатньо якісною вважаємо “Нову географічну карту провінцій Королівства Польщі й Великого Литовського князівства...” (Берлін, 1770 р.) пруського видавця Йоганна Якоба Кантера й німецького географа Антона Фрідріха Бюшінга, оскільки нерозбірливо написана ціла низка населених пунктів. Як і на попередній карті, Покуття не вказане, однак його територія включена до Галицької землі Червоної Русі (Руського воєводства). Щоправда, ця мапа була однією з перших великомасштабних карт цієї території, створених у другій половині XVIII ст. Незважаючи на значні помилки в географічному зображенні, вона мала велике політичне значення, оскільки стала однією з карт, на основі яких проводився перший поділ Польщі 1772 р.⁶¹.

Охайно оформлена “Нова карта Королівства Польського...” (Аугсбург, 1772 р.) німецьких граверів і картографів Матеуса Альбрехта Лоттера й Тобіаса Майєра. Покуття представлене в складі Червоної Русі, указані головні його міста й містечка: Снятин, Заболотів, Тлумач, Добротів, Косів, Ясенів, Скит (Скит Манявський), Галич, Єзупіль, Калущ, Долина. Чи не вперше з-поміж інших карт зображено Устеріки (тепер село Верховинського району Івано-Франківської області). Чітко показані річки Дністер, Прут, Черемош та їхні притоки⁶². Подібною за виконанням є “Географічна карта королівств Польщі та Пруссії, Великого Литовського князівства, а також провінції Червона Русь...” (Відень, 1772 р.) австрійського гравера Йозефа Антона Лідла⁶³. Південна частина Руського воєводства названа Покуттям. Позначено більше двадцяти покутських міст і містечок, серед нових – Городенка й Устеріки⁶⁴.

Заслуговує на увагу “Карта Польщі, поділена на краї та воєводства, а також на округи, відтворена за численними розмежуваннями, спостереженнями і вимірами, здійсненими на місцевості” (Париж, 1772 р.) італійського картографа Джованні Ріцці-Дзанніні. Вона складається з 24 аркушів, зібраних у вигляді атласу. На аркуші № 18 зображена Галицька земля Руського воєводства, де показано близько шістдесяти населених пунктів Івано-Франківщини, серед яких уперше Станиславів (тепер – обласний центр місто Івано-Франківськ)⁶⁵.

Таким чином, Покуття належить до найдавніших в Україні історико-географічних (історико-етнографічних) районів. Інтерес до його вивчення сягає пізнього середньовіччя і нового часу. Як правило, Покуття знаходимо на картах Польщі, Литви, Московії. Трансільванії. Упорядниками карт історико-географічний район розглядався як південний прикордонний форпост Польщі, видовжений у вигляді кута, що межував з Молдавією, Трансільванією, Волощиною. При оформленні карт територія краю подекуди сягала майже всієї сучасної Івано-Франківщини й південної частини Львівщини. Покуття не було на той час адміністративно-політичною одиницею Польської корони (в уявленні іноземних картографів входило до складу Руського воєводства, Червоної Русі), тому й не дивно, що деякі з карт мають неточності та помилки при відображенні тих чи інших елементів географічної основи. Іншою особливістю тогочасного картографування було перевидання карт без внесення необхідних змін, іноді повторення допущених помилок. Тож використання карт як історико-картографічних джерел, зокрема для уточнення політичного розмежування, адміністративно-територіального устрою, назви географічних об'єктів, вимагає додаткового вивчення. Зауважимо лише, що, починаючи з наступного XIX ст., на науковому рівні були зроблені перші спроби визначити межі Покуття. Здійснюючи аналіз господарського укладу місцевих жителів, українські й польські етнографи, краєзнавці та фольклористи поступово звужували територію Покуття: у східній частині до межиріччя річок Прут і Черемош; північною межею, як правило, визначали річку Дністер; південною (південно-східною) межею розглядався Чорногірський хребет або перехідна передгірська зона Карпат; західна частина визначалася межиріччям Бистриці Надвірнянської і Бистриці Солотвинської або взагалі не розглядалась.

1. Макарчук С. Історико-політичне та етнографічне районування України: питання співвіднесеності / Степан Макарчук // Народознавчі зошити. – 2001. – Зошит 3 (39). – Травень–червень. – С. 388–394. – С. 388, 391.
2. Паньків М. Покуття / Михайло Паньків // Жовтень. – 1987. – № 2. – С. 100.
3. Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття з найдавніших часів до кінця XV століття. Т. 1 / Володимир Грабовецький. – Івано-Франківськ, 1992. – С. 119–120.
4. Кордт В. Матеріали до історії картографії України / В. Кордт. – К., 1931. – Ч. 1. – 198 с.
5. Вавричин М. До історії створення Г. Бопланом карт України / Марія Вавричин // Боплан і Україна : зб. наук. праць. – Львів, 1998. – С. 88–133; її ж. Маловідомі карти України Г. Боплана // Там само. – С. 114–122; Вавричин М. Україна на стародавніх картах. Середина XVII – друга половина XVIII ст. / М. Вавричин, Я. Дашкевич, У. Кришталович. – К. : ДНВП “Картографія”, 2009. – 224 с.; Дашкевич Я. Великий кордон України за картами Боплана (політичні та конфесійні відносини) / Ярослав Дашкевич // Історичне картознавство України : зб. наук. праць. – Львів ; К. ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2004. – С. 103–118; Падюка Н. Бопланіана у фонді кабінету картографії ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України / Неоніла Падюка // Історичне картознавство України : зб. наук. праць. – Львів ; К. ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2004. – С. 164–184; Сосса Р. І. Історія картографування території України. Від найдавніших часів до 1920 р. : короткий нарис / Р. І. Сосса. – К., 2000. – 248 с.
6. Історичне картознавство України : зб. наук. праць. – Львів ; К. ; Нью-Йорк, 2004. – 518 с.
7. Alexandrowicz S. Rozwój kartografii Wielkiego Księstwa Litewskiego od XV do połowy XVIII wieku / S. Alexandrowicz. – Poznań, 1989. – 280 s.; Buczek K. Dzieje kartografii polskiej od XV do XVIII wieku. Zarys analityczno-syntetyczny / K. Buczek. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków, 1963. – 120 s., 48 map.; Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita na mapach, dokumentach i starodrukach w zbiorach Tomasza Niewodniczańskiego / autorzy katalogu: K. Kozica, J. Pezda. – Warszawa, 2002. – Т. II. – 324 s.; Katalog dawnych map Rzeczypospolitej Polskiej w kolekcji Emeryka Hutten Czapskiego / opracowały Tereza Paćko, Danuta Stachnal-Talanda, Ewa Gołąb-Jancowska. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków,

1992. – Т. 2 : *Mapy XVII wieku.* – 250 s., 48 repr. map; Krasowski B. *Polska na mapach wydawców pogumberskich i augsburskich z XVIII wieku* / B. Krasowski. – Warszawa, 1985. – 156 s.; Mojski P. M. *Cartographia Rappersviliana Polonorum: katalog zbiorów kartograficznych Muzeum Polskiego w Rapperswilu* / P. M. Mojski. – Rapperswil, 1995. – 642 s.; Багров А. *История картографии* / А. Багров. – М., 2005. – 320 с.
8. Сосса Р. *Передне слово* / Ростислав Сосса // Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У. *Україна на стародавніх картах. Кінець XV – перша половина XVII ст.* – К. : ДНВП “Картографія”, 2004. – С. 6.
  9. Там само.
  10. Королько А. *Покуття на стародавніх картах Європи другої половини XVI – першої половини XVII ст.* / Андрій Королько // *Наукові праці : наук.-метод. журнал.* – Вип. 127. – Т. 140 ; *Історичні науки.* – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – С. 106–112.
  11. Вавричин М. Г. *Карти українських земель Г. Боплана в бібліотеках і архівах СРСР* / М. Г. Вавричин // *Бібліографічна інформація і сучасність : зб. наук. праць.* – К., 1981. – С. 117–127.
  12. Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 44–45; Падюка Н. *Бопланіана у фонді кабінету картографії...* – С. 174–175.
  13. Вавричин М. *До історії створення...* – С. 98–110; Дашкевич Я. *Територія України на картах XIII–XVIII ст.* / Я. Дашкевич // *Історичні дослідження: вітчизняна історія.* – К., 1981. – С. 91; Падюка Н. *Бопланіана у фонді кабінету картографії...* – С. 171.
  14. Покуття. *Історико-етнографічний нарис.* – Львів : Манускрипт–Львів, 2010. – С. 10.
  15. Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 56–57; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 31, 37, 279.
  16. Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 58–59.
  17. Кордт В. *Матеріали до історії...* – С. 6–7; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita ...* – S. 62–64; *Katalog dawnych map...* – S. 156–157.
  18. Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 60–61.
  19. Там само. – С. 74–75; *Alexandrowicz S. Rozwój kartografii...* – S. 145–147.
  20. *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 72–73; *Katalog dawnych map...* – S. 180–184; Krasowski B. *Polska na mapach...* – S. 34–35.
  21. Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 66–69.
  22. Кордт В. *Матеріали до історії...* – С. 6–7; Buczek K. *Dzieje kartografii polskiej...* – S. 66–67; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 60–61; *Katalog dawnych map...* – S. 156–157; Krawciw B. *Ukraine in western cartography and science in the 17th–18th centuries* / V. Krawciw // *The Ukrainian Review.* – New York, 1986. – Vol. XXXIV. – № 2. – P. 50–51.
  23. Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 70–71.
  24. Там само. – С. 81; Падюка Н. *Бопланіана у фонді кабінету картографії...* – С. 167–168, 179.
  25. Krasowski B. *Polska na mapach...* – S. 17–19; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 80–81; Mojski P. M. *Cartographia Rappersviliana Polonorum...* – S. 129–130; Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 86–89.
  26. *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 54.
  27. Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 96–97.
  28. *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 62–65, 86–87; Mojski P. M. *Cartographia Rappersviliana Polonorum...* – S. 172.
  29. Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 114–115.
  30. *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 86–87; Katalin F. *Magyarország története térké / F. Katalin.* – Budapest, 2002. – 278 ol. – P. 28–30; Szatbmáry T. *Descriptio Hungariae. Magyarország és erdély nyomtatott térképei 1477–1600* / T. Szatbmáry. – Budapest, 1987. – 254 ol. – S. 166–167.
  31. Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 104–105.
  32. Багров А. *История картографии...* – С. 303; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 64, 122; Szaniawska L. *Analiza wybranych małoskalowych map ziem Polskich (XVI–XVIII w.)* / L. Szaniawska. – Warszawa, 1987. – S. 274–280.
  33. Вавричин М. *Україна на стародавніх картах...* – С. 106–107.
  34. Там само. – С. 110–111; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 59–61; Mojski P. M. *Cartographia Rappersviliana Polonorum...* – S. 108.

35. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 116–117; Сосса Р. І. Історія картографування... – С. 45–52; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 49–52.
36. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 134–135.
37. Там само. – С. 118–121.
38. Багров А. История картографии... – С. 294; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 90–91.
39. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 138–139.
40. *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 53–54; Krasowski B. Polska na mapach... – S. 100–105; Szaniawska L. Analiza wybranych... – S. 290–297.
41. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 140–143.
42. Багров А. История картографии... – С. 304; Кордт В. Матеріали до історії... – С. 26–29; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 206–207; Krasowski B. Polska na mapach... – S. 132–133.
43. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 160–161.
44. Mojski P. M. *Cartographia Rappersviliiana Polonorum...* – S. 43.
45. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 144–145.
46. Там само. – С. 146–147.
47. Багров А. История картографии... – С. 304; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 58; Mojski P. M. *Cartographia Rappersviliiana Polonorum...* – S. 107–110.
48. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 148–149.
49. Alexandrowicz S. *Rozwój kartografii...* – S. 147–150; Buczek K. *Dzieje kartografii polskiej...* – S. 41; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 98–103.
50. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 176–177.
51. Сосса Р. І. Історія картографування... – С. 52–60; Buczek K. *Dzieje kartografii polskiej...* – S. 66, 69; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 105–110.
52. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 178–179.
53. Багров А. История картографии... – С. 287; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 95–96; Krasowski B. Polska na mapach... – S. 102–112.
54. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 182–183.
55. Там само. – С. 184–185; Багров А. История картографии... – С. 60–64; Mojski P. M. *Cartographia Rappersviliiana Polonorum...* – S. 170–171.
56. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 186–187.
57. Там само. – С. 190–191.
58. *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita ...* – S. 113–115.
59. Вавричин М. Україна на стародавніх картах ... – С. 194–195.
60. Сосса Р. І. Історія картографування... – С. 65–70; *Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita...* – S. 242–243; Mojski P. M. *Cartographia Rappersviliiana Polonorum...* – S. 58–59, 66.
61. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 198–199.
62. Там само. – С. 200–201.
63. Багров А. История картографии... – С. 288; Alexandrowicz S. *Rozwój kartografii...* – S. 147–150; Buczek K. *Dzieje kartografii polskiej...* – S. 41; *Imago Poloniae. Dawna...* – S. 98–103.
64. Вавричин М. Україна на стародавніх картах... – С. 202–203.
65. Там само. – С. 204–205.

Andriy Korol'ko

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

POKUTTYA ON THE ANCIENT EUROPEAN MAPS OF THE LATE 17th–18th CENT.

The picturesque Pokuttya was famous in the New Times period. It's place on the ancient European map testifies to this fact. In the article the collection of foreign maps dated back to the abovementioned period where Pokuttya is situated is analyzed. This territory played an important military and strategic role as a frontier region of Rzeczpospolita (Poland).

Key words: map, cartography, map studies, Pokuttya.